

**КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ЕДМУНДА БОЯНОВСЬКОГО (1814–1871):
РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛЛІ ТА ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ**

УДК 373.2(438)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.341059>

Олександра Янкович, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики початкової
та дошкільної освіти Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;
доктор габілітований, професор, завідувач кафедри
педагогіки дошкільної та початкової освіти
Куявсько-Поморської Академії (м. Бидгощ, Польща)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4253-5954>

**КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ЕДМУНДА БОЯНОВСЬКОГО (1814–1871):
РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛЛІ ТА ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ**

У статті проаналізовано життєвий шлях та педагогічні погляди польського діяча, засновника охоронок, закладів дошкільної освіти, Едмунда Бояновського. Це всебічно розвинена людина, поет, перекладач, фольклорист, благодійник. Педагог, який випередив свій час.

Характеризовано розроблену Е. Бояновським концепцію цілісної освіти, провідне місце в якій відводилося релігії, природі, історії. Виявлено перспективи реалізації позитивних ідей в українському дошкільлі та початкових школах.

Ключові слова: цілісна освіта; охоронка; Едмунд Бояновський; дошкільна освіта; початкові школи.

Літ. 10.

Oleksandra Yankovych, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Pedagogy and Methods of Primary and
Preschool Education Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University;
Habilitation Doctor, Professor, Head of the
Pedagogy of Preschool and Primary Education Department,
Kuyavian and Pomeranian University in Bydgoszcz
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4253-5954>

**EDMUND BOJANOWSKI'S (1814–1871) CONCEPT OF HOLISTIC EDUCATION:
IMPLEMENTATION OF IDEAS IN UKRAINIAN PRESCHOOLS AND PRIMARY SCHOOLS**

The article analyses the life and pedagogical views of Edmund Bojanowski, a Polish public figure and founder of "okhronkas", or preschool educational institutions. A well-rounded person, poet, translator, folklorist, and philanthropist, he founded the Congregation of the Sisters Servants of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary, which cared for the okhronkas he established. He was declared blessed by Pope John Paul II. E. Bojanowski was an educator ahead of his time.

The concept of holistic education developed by E. Bojanowski has been described. Religion, nature, and history played a leading role in this concept. Within it, the educator defined pathways for the integral development and education of the human person – from the earliest years of life to the attainment of human and Christian maturity. Attention has been focused on integrating religious, moral, patriotic, intellectual, social, labor, physical, health-preserving, and aesthetic education in the concept, taking into account the culture of the region.

Based on his concept, the Sisters Servants developed a preschool education program that remains relevant today and has been translated into five languages.

Prospects for the implementation of positive ideas in Ukrainian preschools and primary schools have been outlined. At the present stage, the following ideas are relevant in preschool and primary education: ensuring the realism and integrity of education and the harmonious development of children through the implementation of various areas of education; the integration of health-preserving approaches with aesthetic values (healthy, fresh and aesthetically appealing food, etc.); using gymnastics for physical and cognitive development, and music as a means of children's self-expression; application of a motor method combining group games with singing, dancing, and dramatization; teaching children to overcome difficulties creatively and achieve success.

Keywords: holistic education; okhronka; Edmund Bojanowski; preschool education; primary schools.

Постановка проблеми. У пошуках шляхів удосконалення якості освітньої галузі України педагоги все більше уваги приділяють дошкільно та початковим школам як першим ланкам системи неперервної освіти. Євроінтеграційні процеси спонукають до вивчення в

цьому контексті зарубіжних надбань із можливістю використання прогресивних ідей у вітчизняному освітньому просторі.

Спільні історичні корені, близькість кордонів, обмін науковими здобутками й участь у наукових проєктах, партнерство закладів освіти є тими чин-

никами, що дають змогу розглядати Республіку Польщу як країну, дошкільну й початкову освіту якої варто студіювати, виокремлюючи й реалізуючи перспективні ідеї, зокрема обґрунтовані в авторських концепціях.

Серед видатних постатей, що засновували перші дошкільні заклади і створювали в них оригінальну (цілісну) систему освіти, яка й зараз має своїх послідовників, є Едмунд Бояновський (1814–1871). Наділена різноманітними талантами особистість (педагог, поет, перекладач, фольклорист, благодійник), він зробив вагомий внесок не лише в розвиток дошкілля, а й у зміцнення національного духу, поліпшення життя простих людей, ініціювавши боротьбу з неписьменністю в сільській місцевості. Виховуючи дітей та сільську громаду, педагог мав намір виховувати весь народ.

Він заснував згромадження Сестер Служебниць Непорочного Зачаття Пресвятої Діви Марії, яке опікувалося охоронками (так називалися відкриті ним дошкільні заклади). Це Згромадження існує і сьогодні, утілюючи в сучасних дошкільних закладах Програму цілісної освіти, основи якої розробив Е. Бояновський. У його педагогічній концепції поєднано релігійно-моральне, патріотичне, інтелектуальне, соціальне, трудове, фізичне, здоров'язбережувальне, естетичне виховання з урахуванням культури краю. Обґрунтовані Е. Бояновським інтегрований підхід до освіти, необхідність дотримання гармонії всіх сторін виховання зберігають актуальність у сучасному дошкіллі та початкових школах.

Проте ця постать, як і ідея цілісної освіти, є недостатньо відомими в історії дошкільної педагогіки України, що зумовлює доцільність наукових пошуків у контексті студіювання педагогічної діяльності та творчості польського діяча.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ідеї цілісної освіти є предметом досліджень українських учених (Р. Басенко, О. Буряк, М. Гриньової, В. Ільченко, В. Кременя, О. Лавріненко, Н. Нічкало й ін.) та польських науковців (Д. Біс (Dorota Bis), К. Браун (Katarzyna Braun), К. Зайонц (Krystyna Zajac), А. Риніо (Alina Rynio) тощо). А. Лучинський проаналізував цілісне виховання в педагогіці святого Йоана Боско.

Р. Басенко показав залежність між справжнім прогресом суспільства та забезпеченням якості освіти, здоров'я, інших сфер життєдіяльності людей [2, 47]. Учений здійснив теоретико-категоріальний аналіз поняття “цілісна освіта”, зазначивши, що “досвід звернення людства до ідей цілісної освіти надзвичайно багатий. Античність, ранній Новий час, Просвітництво... Зародившись у філософії Стародавньої Греції, античний ідеал калокагатії відродився у філософській і педагогічній думці Ренесансу, яка запропонувала світові новий ідеал всебічно і гармонійно розвиненої особистості” [2, 49].

“В основі цілісної освіти, – зазначає Р. Басенко, – лежить методологія холізму, що стверджує думку про цілісність як таку якісну єдність, за якої окремі частини мають сенс винятково як складники одного цілого” [2, 50].

На основі ретроспективного концептуального аналізу історико-педагогічних та інноваційних підходів до осмислення категорії “цілісна освіта” учений трактує її як атрибутивну основу сучасного суспільства, виокремивши “шість концептуально-методологічних ліній аналізу цієї педагогічної категорії: планетарно-соціальну, антропологічну, цільову, змістову, акмеологічну” [2, 46]. Р. Басенко наголосив, що метою якісної цілісної освіти та педагогіки цілісного світорозуміння є “навчити особистість бачити світ у динамічній єдності його ключових ознак і характеристик” [2, 47].

Життєвий шлях та педагогічні погляди Е. Бояновського відображені в працях Я. Вицісла (Janusz Wycisło), Ж. Дутчак (Żaneta (Sancja) Dutczak), М. Л. Опелі (Maria Łojola Opiela), А. Риніо (Alina Rynio), М. Рутковської (Magdalena Rutkowska), Ю. Спрутти (Justyna Sprutta) тощо. Учені проаналізували форми, методи, засоби, що застосовувалися в охоронках, створених педагогом, обґрунтовані ним вимоги до вихователок дітей. Ж. Дутчак, М. Л. Опеля відобразили творчу реалізацію напрацювань педагога в умовах сьогодення [6, 161], [6, 185]. Водночас освітня діяльність, концепція цілісної освіти дітей Е. Бояновського, використання ідей не лише в сучасному дошкіллі, початкових школах, а й у всій освітній галузі недостатньо відображені в українських наукових джерелах. Це вкрай важливо, тому що педагогічну спадщину польського діяча доцільно використати для генези сучасної освіти.

Мета статті: здійснити всебічний аналіз життєвого шляху та педагогічних поглядів Е. Бояновського, розробленої ним концепції цілісної освіти та виявити перспективи реалізації позитивних ідей в українському дошкіллі й початкових школах.

Виклад основного матеріалу. Е. Бояновський – видатна постать у польській дошкільній педагогіці, особистість, наділена багатьма талантами; засновник першого активного релігійного згромадження в Польщі, народних читалень; автор літературних творів, перекладач, фольклорист; опікун дітей і бідних, брав участь у лікуванні хворих під час епідемії холери. Розроблений ним метод виховання дітей в охоронках, заснований на релігії, народних звичаях і національній самобутності предків, виявився позачасовим і універсальним.

Генезу ідей цього діяча необхідно розглядати в контексті життєвого шляху. Е. Бояновський народився 14 листопада 1814 р. в Польщі в місцевості Грабоног (Grabonog) у шляхетній родині з багатими патріотичними та повстанськими традиціями.

**КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ЕДМУНДА БОЯНОВСЬКОГО (1814–1871):
РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛЛІ ТА ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ**

У 1819 р. він захворів, ймовірно, на запалення легень, яке в ті часи дуже часто призводило до смерті. Довірений матір'ю під опіку Матері Божої Скорботної, Едмунд чудодійним чином, з погляду тогочасної медицини, одужав.

Очевидно, дивовижне зцілення зумовило в майбутньому його вірне служіння Богові під час участі в суспільному та культурному житті Польщі.

У дитинстві мати вчила Едмунда взаємодіяти з ближніми на засадах активної євангельської любові. Вона виховувала в сина почуття прекрасного, дбайливе ставлення до природи і прищепила йому звичку до читання і навчання. Батько навчав Едмунда історії своєї батьківщини і залучав його до політичних диспутів [9, 438]. Особливу роль в освіті Едмунда відіграли місцеві священнослужителі. Вони заохочували його до налагодження контактів із громадськими діячами, до самостійних занять, пробудили у свого учня наукові інтереси.

У 1832 р. Е. Бояновський розпочав навчання у Вроцлавському університеті. Як студент філософського факультету, вивчав популярні в той час слов'янофілство та романтичну філософію і літературу. Саме тоді досягнув літературного успіху [9, 439].

У 1836 р. він став студентом факультету мистецтв Берлінського університету, де слухав лекції з літератури, філософії, історії мистецтва, естетики та психології. Також думав про академічну кар'єру, але був змушений відмовитися від подальшого навчання через рецидив хвороби легенів [9, 439–440].

Після повернення з Берліну в рідне містечко Грабоног заснував бібліотеки, читальні. Робив усе, щоб підвищити рівень релігійно-морального виховання дітей, щоб у майбутньому вони були свідомими католиками, добрими батьками та старанними і сумлінними працівниками [9, 441].

Восени 1848 р. у Познані було засновано Педагогічне товариство, яке пропагувало ідею зростання молодого покоління в добрих звичаях, у шляхетному, побожному дусі предків, щоб у ньому не згас родинний вогник, щоб воно задалегідь навчилося нести важкий тягар долі з національною гідністю і згодом реалізувало палкі надії на незалежність [9, 443–444].

Е. Бояновський з великим ентузіазмом взявся, відповідно до цієї ідеї, за підготовку освітньо-педагогічних кадрів. 3 травня 1850 р. у с. Поджече (Podgrycze) біля м. Гостинь Великопольська (Gostyń Wielkopolska) було відкрито першу в Польщі сільську охоронку, якою опікувалися дівчата, що за своїми чеснотами відповідали високому покликанню вихователюк дітей. Ця подія вважається початком заснування згромадження Сестер Службниць Непорочної Діви Марії.

Охоронка розміщувалася у двох кімнатах замського будинку і мала право користуватися вели-

ким садом. Три дівчини із середовища сезонних сільськогосподарських робітниць, незаміжні, названі спочатку провідницями, а згодом службницями Матері Божої, взяли за роботу в цьому закладі, сформованому відповідно до виховної концепції Е. Бояновського для “захисту морального і фізичного здоров'я сільських дітей”.

В охоронці Е. Бояновський проводив цілі дні, навчаючи дітей молитви, катехизму, читання і письма, а також знайомлячи їх із різними корисними й простими практиками, необхідними для ведення господарства. Він виховував дітей засобами співу та гри. Для цього писав прості вірші та складав пісні, які охоче співала молодь. Багато ідей він черпав із репертуару народних пісень. Педагог також надавав великого значення формуванню педагогічного колективу. Діяльність охоронок набула популярності. До 1861 р. їх було створено 18 [9, 446].

Е. Бояновський помер 7 серпня 1871 р. у віці 57 років, залишивши Сестрам Службницям духовний заповіт, у якому заохочував до життя в любові й простоті. 13 червня 1999 р. Папа Йоан Павло II проголосив його блаженным.

Е. Бояновський був педагогом, який випередив свій час [8, 135]. Його педагогічна концепція, створена на основі аналізу досягнень людства в галузі освіти, зокрема ідей Яна Генріха Песталотці, Філіпа Емануеля Фельнеберга, Броніслава Трентовського, Августа Цешковського, Еваристи Естковської та власного досвіду, є детальним і актуальним в умовах сьогодення описом шляхів цілісного розвитку й виховання людини від її найперших років до досягнення людської і християнської зрілості. Найвища мета цього процесу полягає в тому, “щоб людина стала образом і подобою Божою на землі” [10, 143].

Важливе місце в його виховній системі займали релігія, природа та історія [8, 135]. Основою концепції Е. Бояновського є любов як принцип життя і дії кожної людини і спільноти; заповідь і чеснота, дар і обов'язок, шлях до повної людської і християнської зрілості. Для виконання такого важливого завдання, як дошкільне виховання дитини поза межами родини, педагог уважав найбільш придатною релігійну спільноту [6, 161]. Він вимагав від своїх опікунок любові до Бога і дітей, усмішки, працьовитості, щедрості і святості. Виховуючи дітей, вони мали вести їх до Бога, будучи для своїх підопічних беззаперечним взірцем на цьому шляху [8, 135].

У центрі концепції Е. Бояновського знаходилася дитина. Особливо педагог піклувався про сиріт та занедбаних селянських дітей. Освіта, на його глибоке переконання, має бути реалістичною і цілісною, а не ідеологізованою й однобокою; охоплювати всі сфери життя дитини і реалізовуватися в

гармонійному освітньому процесі та організованому середовищі [7, 40].

В охоронках Е. Бояновський формував цілісну особистість, поєднуючи інтелектуальне, моральне, патріотичне, релігійне, трудове, естетичне виховання тощо. Однак саме релігійному вихованню відводилася провідна роль у його педагогіці [8, 135].

Необхідно зазначити, що основи для концепції цілісної освіти були закладені в педагогіці епохи Відродження. Характеризуючи цілісний підхід педагогів того часу, Р. Басенко зазначив: “У реалізації змісту навчання ренесансні гуманісти звертали увагу на необхідність цілісного підходу. З-поміж напрямів виховання мова йшла про інтелектуальне, як ключовий вектор засвоєння найкращих зразків освіченості та набуття професійності; моральне, що повинно забезпечувати виховання у душі побожності, давати змогу розвинути такі якості, як доброчесність, розсудливість, правдивість, побожність, скромність; фізичне, що спрямовувалося на засвоєння правил гігієни, здорового способу життя, підтримання тілесних сил; естетичне, що сприяло опануванню учнями мистецтвом піснеспіву, гри на музичних інструментах, прищеплювало почуття прекрасного та піднесеного; громадянське, що визначалося необхідністю інтегруватися в тогочасні суспільні процеси; сімейне, за яким гуманісти залишали ключову роль у вихованні дитини на ранніх етапах” [1, 27].

Концепція цілісної освіти була втілена в програмах охоронок, тобто відображена в змісті дошкільної освіти. Їхнє призначення полягало в тому, щоб виконувати не лише суто освітню, а й опікунську, оздоровчу, захисну, дидактичну, патріотичну, релігійно-духовну функції. Крім того, вони готували дітей до школи [8, 135].

В охоронках релігійно-моральне виховання поєднувалося з навчанням, яке надмір не перевантажувало дітей. Воно тривало максимум пів години, а то й менше, якщо діти нудьгували або не були уважними. Відбувалися заняття з літургії і катехизму, малювання, лічби, читання. Е. Бояновський поєднував метод читання з, наприклад, розвитком уяви, вивчення літер і лічби відбувалося через гру [8, 144].

Ознайомлення дітей із рідним фольклором, народними звичаями слугувало як релігійному вихованню, так і патріотичному.

Патріотичному вихованню сприяло не лише виконання релігійних пісень, таких як “Богородиця” (“Bogurodzica”) або “Боже, бережи Польщу” (“Boże, coś Polskę”), але й використання казок, оповідань та інших пісень як патріотичного, так і морального змісту, а також забав та ігор. Зокрема, ігри з піском передбачали, наприклад, будівництво Вавельського замку із собором, у якому захоронені останки польських королів [8, 145].

Важливим компонентом виховного процесу була також праця. Дітям розповідали про ремесла, які опановував Спаситель зі святим Йосифом. Праця в охоронках розподілялася за певними днями тижня. Річний цикл також був пов’язаний із конкретною роботою. Від Великодня до Зелених свят діти допомагали копати, орати, сіяти, садити, прополювати, поливати квітники, грядки, поєднуючи цю сільськогосподарську працю з релігійними звичаями, пов’язаними з нею. Вони також вирощували квіти та овочі в ящиках і горщиках, щоб використовувати їх, наприклад, як прикраси для вітваря, пахощі та ліки [8, 145].

Педагогіка Е. Бояновського також включала турботу про фізичний стан і здоров’я дітей. Його оздоровча освіта полягала, зокрема, у тому, щоб прищеплювати дітям гігієнічні звички. В охоронках дбали про раціональне харчування: їжа завжди мала бути здоровою, свіжою та естетично привабливою. Діти приходили чистими, відповідно одягненими, без тісних застібок тощо.

Турбота про дітей проявлялася і в інший спосіб: охоронка була обсаджена деревами, які захищали від прямих сонячних променів і “запиленості”. Зміцненню здоров’я вихованців сприяли прогулянки та поїздки, під час яких діти пізнавали природу, ставали чутливими до її краси та потреб, вчилися розпізнавати, наприклад, трави, з яких робили настої.

Гімнастика, яка включала фізичні вправи, була корисною й для інтелектуального розвитку дитини. Е. Бояновський цінував руховий метод, який складався з групових ігор у поєднанні зі співом і танцями, а також інсценізацією. Музика сенсibiliзувала дитину, а мелодія природно і спонтанно стимулювала її до рухової активності та самовираження [8, 146–147].

Розвитку дошкільників також сприяли ігри. Правильно підібрані, вони виховували спритність і швидкість орієнтування, загартовували тіло і розвивали органи чуття. З використанням нотаток педагога ці ігри й зараз реалізуються в дошкільлі [3].

Помолившись, діти приступали до ігор. Навчання починалося лише після гри, за ним – праця. Е. Бояновський рекомендував залишати дітей наодинці для ігор і злегка наглядати за ними, щоб переконатися, що вони поведуться належним чином. Навесні діти часто гралися на свіжому повітрі, але саме навчання відбувалося через гру [8, 147]. Варто зазначити, що Е. Бояновський охоче й активно брав участь у дитячих іграх.

Він був педагогом-практиком, який не підганяв дитину під шаблон, а використовував індивідуальний підхід у вихованні. Педагог знав кожну дитину на ім’я, а також, наприклад, її психічні особливості, темперамент і здібності, і підтримував з нею хороші стосунки навіть після того, як вона покидала

**КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ЕДМУНДА БОЯНОВСЬКОГО (1814–1871):
РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛІ ТА ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ**

охоронку. Він створив для дітей сімейну атмосферу, керуючись любов'ю. Виховання ставив вище за навчання, бо воно давало життєві уроки, які були важливішими за шкільну теорію.

Концепція Е. Бояновського не втратила актуальності з плином часу. В умовах сьогодення сестри-служебниці Непорочної Діви Марії, усвідомлюючи важливість педагогічної думки свого засновника та черпаючи з неї натхнення, адаптували його матеріали до сучасного світу, розробивши програму дошкільного виховання, що перекладена п'ятьма мовами [4, 19].

Метою Програми є всебічний розвиток дитини відповідно до християнської системи цінностей. Серед засад виховання визначено “інтеграції прав та потреб, пов'язаних із розвитком дитини”; “забезпечення гармонійного розвитку, у якому однаково важлива кожна сфера. Виховна діяльність цілісно спрямована на всі сфери розвитку дитини з пошаною до її потреб та можливостей” [4, 23–24].

Програма дошкільного навчання, розроблена на основі концепції Е. Бояновського, становить опис того, як реалізовувати завдання відповідно до чинної навчальної програми дошкільного навчання, охоплюючи шість навчально-виховних сфер: фізична, розумова, суспільна, культурна, моральна, релігійна [4, 27].

У Програмі зазначено, що “виховання дитини в дитячому садку особливо важливе у формуванні основ майбутньої цілісної особистості, виховання, здатного бути вдячним Богові та людям, виховувати і розвивати добро в собі, з вірою та надією переживати життєві успіхи і творчо долати труднощі та кризи”, “бути чутливим до краси природи, шанувати, доглядати та захищати її, а також мати зацікавлення в пізнанні та розвитку культури...” [4, 29]. Тобто Програма спрямована на формування цілісної особистості, що, розвиваючи добро в собі, досягає життєвого успіху.

Зважаючи на вагомість ідей концепції Е. Бояновського, їх доцільно використовувати не лише в дошкільній освіті, а й на наступних рівнях освіти, передусім початкової, адже вони впливають на розвиток людини протягом усього її життя. Елементи його ідей простежуються в поглядах інших відомих польських педагогів, зокрема Марії Лопатової, захисниці прав дітей, авторки “Педагогіки серця”, яка також відстоювала принципи зближення з природою, відновлення духовності [5]. У поглядах Е. Бояновського багато спільного з італійським священником, вихователем св. Йоаном Боско. Їхні ідеї необхідно творчо використовувати, бо лише з любові до дитини розпочинається реформування світу на засадах гуманізму і добра.

Висновки. Едмунд Бояновський (1814–1871) – видатна постать у дошкільній педагогіці, засновник закладів дошкільної освіти – охоронки, різнобічно

обдарована особистість (автор літературних творів, перекладач, фольклорист), опікун дітей і бідних. Це педагог, діяч, який випередив свій час. Його педагогічна концепція полягає у визначенні шляхів цілісного розвитку і виховання особистості від її найперших років до досягнення людської і християнської зрілості. Найвища мета цього процесу полягає в тому, “щоб людина стала образом і подобою Божою на землі”. У центрі концепції Е. Бояновського була дитина. Освіта, відповідно до його переконання, має бути реалістичною і цілісною, охоплювати всі сфери життя дитини і здійснюватися в гармонійному освітньому процесі та організованому середовищі.

На сучасному етапі в дошкільній та початковій освіті є актуальними такі ідеї: забезпечення реалістичності і цілісності освіти та гармонійного розвитку дітей через реалізацію різних напрямів виховання (інтелектуального, морального, патріотичного, релігійного, трудового, естетичного, здоров'язбережувального тощо); використання засобів співу та гри; поєднання здоров'язбереження й естетичних смаків (їжа здорова, свіжа й естетично приваблива; проведення екскурсій, прогулянок для формування чутливості до краси природи тощо); застосування гімнастики з користю для здоров'я й розумового розвитку, музики як засобу самовираження дитини; реалізація рухового методу, який складається з групових ігор у поєднанні зі співом, танцями, інсценізацією; навчання дітей творчо долати труднощі та досягати успіхів; використання методу прикладу педагога, який повинен бути взірцем для виховання здобувачів освіти.

Перспективи подальших розвідок полягають у здійсненні порівняльного дослідження педагогічних ідей св. Йоана Боско та блж. Едмунда Бояновського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басенко Р.О. Ідея цілісної освіти у педагогічному вченні лідерів ренесансного гуманізму. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 6 (219). С. 23–27. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-23-27](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-23-27) (дата звернення: 31.07.2025).
2. Басенко Р.О. Цілісна освіта особистості: історико-педагогічні та інноваційні виміри дефініцій. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 1 (202). С. 46–51. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1\(202\)-46-51](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-1(202)-46-51) (дата звернення: 31.07.2025).
3. Ігри та розваги. За нотатками Бл. Едмунда Бояновського. Редакція: с. д-р наук Марія Опеля. Люблін: Видавництво Werset, 2022. 56 с. URL: <https://repozytorium.kul.pl/items/da574121-0d07-4288-98ba-df77fc0034b3> (дата звернення: 31.07.2025).
4. Опеля М., Капут М., Пскаж Е., Корнобіс А., Зимруз З., Худзік С. Програма дошкільного навчання відповідно до педагогічної концепції блж. Едмунда Бояновського. Люблін: Видавництво Werset, 2022. 128 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/362951138_Prog-

КОНЦЕПЦІЯ ЦІЛІСНОЇ ОСВІТИ ЕДМУНДА БОЯНОВСЬКОГО (1814–1871): РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОШКІЛЛІ ТА ПОЧАТКОВИХ ШКОЛАХ

rama doskilogno_navcanna_vidpovidno_do_pedagogicnoi_konceptcii_blz_Edmunda_Boianovskogo_rozkl (дата звернення: 31.07.2025).

5. Янкович О. І. Громадсько-освітня діяльність та педагогічні погляди Марії Лопаткової (1927–2016). *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186). С. 27–32.

6. Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie. Redakcja Alina Rynio. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2014. 543 s.

7. Opiela M. L. Integralne wychowanie człowiek w koncepcji pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego. *Roczniki pedagogiczne*. 2017. Tom 9 (45). Numer specjalny. S. 39–49. URL: <http://dx.doi.org/10.18290/rped.2017.9s-4> (dostęp: 31.07.2025).

8. Sprutta J. Dobro dziecka według bł. Edmunda Bojanowskiego. *Nauczyciel i Szkoła*. 2019. № 2 (66). URL: <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/nis/article/view/1203> (dostęp: 31.07.2025).

9. Wycisło J. Błogosławiony Edmund Bojanowski – „serdecznie dobry człowiek”. *Folia Historica Cracoviensia*. 2010. Vol. XV/XVI. T. 15. S. 435–460. URL: <https://doi.org/10.15633/fhc.1490> (dostęp: 31.07.2025).

10. Wychowanie integralne w teorii i praktyce pedagogicznej. Redakcja Alina Rynio. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2013. 304 s. URL: <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/f7fa81be-dde9-4b8a-abab-f664152f82c7/content> (dostęp: 31.07.2025).

REFERENCES

1. Basenko, R.O. (2024). Idea tsilisnoi osvity u pedahohichnomu vcheni lideriv renesansnoho humanizmu [The idea of holistic education in the pedagogical teachings of Renaissance humanist leaders]. *Image of a Modern Teacher*. No. 6 (219), pp. 23–27. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6\(219\)-23-27](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-6(219)-23-27) (Accessed 31 July 2025). [in Ukrainian].

2. Basenko, R.O. (2022). Tsilisna osvita osobystosti: istoriko-pedahohichni ta innovatsiini vymiry definitsii [Holistic education of the individual: historical, pedagogical and innovative dimensions of definitions]. *Image of a Modern Teacher*. No. 1 (202), pp. 46–51. DOI: [https://doi.org/10.3327/2/2522-9729-2022-1\(202\)-46-51](https://doi.org/10.3327/2/2522-9729-2022-1(202)-46-51) (Accessed 31 July 2025). [in Ukrainian].

3. Opiela, M. (red.) (2022). Ihry ta rozvahy. Za notatkamy Bl. Edmunda Boianovskoho [Games and fun activities. Based on notes by Bl. Edmund Bojanowski]. Liublin: Vydavnytstvo Werset, 56 p. Available at: <https://repozytorium.kul.pl/items/>

da574121-0d07-4288-98ba-df77fc0034b3 (Accessed 31 July 2025). [in Ukrainian].

4. Opiela, M., Kaput, M., Piekarz, E., Kornobis, A., Zymróz, Z. & Chudzik, S. (2022). Prohrama doshkilnoho navchannia vidpovidno do pedahohichnoi kontseptsii blzh. Edmunda Boianovskoho [Preschool education program based on the pedagogical concept of Blessed Edmund Bojanowski]. Liublin: Vydavnytstvo Werset, 128 p. Available at: https://www.researchgate.net/publication/362951138_Programa_doskilogno_navcanna_vidpovidno_do_pedagogicnoi_konceptcii_blz_Edmunda_Boianovskogo_rozkl (Accessed 31 July 2025). [in Ukrainian].

5. Yankovych, O.I. (2020). Hromadsko-osvitnia diialnist ta pedahohichni pohliady Marii Lopatkovi (1927–2016) [Public and educational activities and pedagogical views of Maria Łopatkowa (1927–2016)]. *Youth & market*. No. 6–7 (185–186), pp. 27–32. [in Ukrainian].

6. Rynio, A. (red.) (2014). Dziedzictwo myśli pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego we współczesnej edukacji w Polsce i na świecie [The heritage of Edmund Bojanowski's pedagogical thought in contemporary education in Poland and worldwide]. Lublin: Wydawnictwo KUL, 543 p. [in Polish].

7. Opiela, M.L. (2017). Integralne wychowanie człowiek w koncepcji pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego [Integral education in Edmund Bojanowski's pedagogical concept]. *Pedagogical yearbooks*. Vol. 9 (45), special issue, pp. 39–49. DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rped.2017.9s-4> (Accessed 31 July 2025). [in Polish].

8. Sprutta, J. (2019). Dobro dziecka według bł. Edmunda Bojanowskiego [The child's good according to Blessed Edmund Bojanowski]. *Teacher and School*. No. 2 (66). Available at: <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/nis/article/view/1203> (Accessed 31 July 2025). [in Polish].

9. Wycisło, J. (2010). Błogosławiony Edmund Bojanowski – „serdecznie dobry człowiek” [Blessed Edmund Bojanowski – ‘a truly good person’]. *Historical Folio of Kraków*. Vol. XV/XVI. T. 15, pp. 435–460. DOI: <https://doi.org/10.15633/fhc.1490> (Accessed 31 July 2025). [in Polish].

10. Rynio, A. (red.) (2013). Wychowanie integralne w teorii i praktyce pedagogicznej [Integral education in pedagogical theory and practice]. Lublin: Wydawnictwo KUL, 304 p. Available at: <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/f7fa81be-dde9-4b8a-abab-f664152f82c7/content> (Accessed 31 July 2025). [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 01.08.2025

“Допоможи мені зробити це самому і я навчусь”.

Марія Монтесорі
італійська лікарка, освітянка

“Виховання має формувати людину, здатну до самостійного життя і творчої праці”.

Тригорій Ващенко
український педагог, науковець